

KOMENTARI NA BENCHMARKING MODEL KORIŠĆEN OD STRANE AGENCIJE ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I POŠTANSKU DJELATNOST U ANALIZI TRŽIŠTA BR.2 I TRŽIŠTA BR.3

Na početku želimo da naglasimo da smatramo da bi i posao Agencije i posao operatora u ovom segmentu analize tržišta bio značajno pojednostavljen i efikasniji, da smo imali priliku da se prije samog procesa sprovođenja benchmark metodologije, zajedno konsultujemo i utvrdimo principe na kojima će ista počivati. Smatramo da je i organizovanje javne rasprave na temu primjene benchmark metodologije u analizi tržišta bilo poželjan korak koji bi nam svima omogućio efikasniji rad na prethodno ustanovljenim principima. Međutim, suočavajući se situacijom kakva jeste, prinudjeni smo da se na ovaj način posebno osvrnemo na same principe primjenjene metodologije, a zatim da komentarišemo i rezultate koji su iz nje proistekli.

U tački 5.5 dokumenta Agencija konstatuje da je "svrha primjene benchmarking-a da se stvori model za utvrđivanje troškovno orjentisanih cijena relativno efikasnog operatora koji usluge elektronskih komunikacija pruža u Crnoj Gori". Agencija dalje navodi da se u svrhu ostvarivanja ovog cilja, rukovodila sljedećim principima:

1. Da benchmark predstavlja statistički značajan uzorak (8 zemalja)
2. Da odabrane zemlje **imaju sličnosti** sa Crnom Gorom (GDP/capita i broj stanovnika, kao parametri koji imaju najveći uticaj na troškove poslovanja operatora i **najbolje karakterišu razlike** između Crne Gore i zemalja EU)

Sa prvim zaključkom da benchmark treba da predstavlja značajan uzorak se slažemo i mišljenja smo da 8 zemalja predstavlja broj koji se može smatrati dovoljno kvalitetnim u ovom smislu.

Ono što ovom prilikom želimo da naglasimo jeste da se ne možemo složiti sa nekonzistentnim pristupom Agencije prilikom analize ostalih tržišta, kada se u jednom slučaju kao uzorak uzimaju 4, u drugom 27, u trećem opet 8, a u četvrtom 32 zemlje. Insistiramo da se kao jedinstveni princip odredi broj i struktura zemalja koji će se koristiti za benchmark uzorak. Uzimajući u obzir gore navedeno mišljenje Agencije, kao i činjenicu da bi poređenje sa svih 27 zemalja Evropske Unije, u ovom trenutku, dovelo do zaključaka koji bi bili potpuno neprimjereni, neprimjenjivi i neupotrebljivi za potrebe ove analize, budući da je u pitanju preširok statistički uzorak u koji bi bile uključene i zemlje koje su statistički više od 100 puta veće od Crne Gore, smatramo da benchmark uzorak koji bi se sastojao od 8 zemalja treba da bude primjenjen na svim tržištima. U suprotnom, kompletan postupak benchmark metodologije koju Agencija primjenjuje se dovodi u pitanje, jer se od tržišta do tržišta primjenjuju različiti principi i uzorci.

Sagledavanjem varijacija svakog od analiziranih parametara u EU zemljama, Agencija je došla do zaključka da uzorak od 8 "najsličnijih" zemalja EU u prosjeku ima 2.37 puta veći GDP/capita i 4.83 puta veći

broj stanovnika od Crne Gore. Ako se na ovaj uzorak iz navedene tabele primjene podaci o “statističkoj vrijednosti opšte sličnosti EU zemalja sa Crnom Gorom po oba parametra”, da se zaključiti da je **ovaj reprezentativni uzorak u prosjeku čak 9.58 puta različit (veći) od Crne Gore.** Mišljenja smo da je kao dokaz sličnosti u ovoj situaciji trebalo uzeti druge parametre (ARPU, opterećenje mreže, gustinu stanovništva i sl.) što bi dodatno pokazalo disproporciju uzetog uzorka i Crne Gore, ali i na ovaj način dolazi se do nedvosmislenog zaključka da je benchmark uzorak u velikoj disproporciji sa referentnom vrijednošću i kao takav skoro neupotrebljiv ukoliko se u kalkulaciju ne uključi određeni korektivni faktor. Takođe, potpuno je nejasno na osnovu čega su u navedenim zemljama utvrđene postojeće cijene (troškovni model i ako jeste koji, benchmarking isl.), kao i ono što se ne smije zanemariti, a to je pitanje u kojoj fazi regulacije se nalaze tržišta u tim zemljama. Naime, nije nevažno da li se radi o prvoj ili pak trećoj fazi regulacije.

Nakon što je Agencija došla do gore navednog zaključka o različitosti (sličnosti) Crne Gore sa razmatranim uzorkom, po našem mišljenju je morala da postupi na jedan od sljedećih načina:

- 1) da se odustane od poredjenja sa zemljama EU i da se pristupi poredjenju sa zemljama regiona;
- 2) da se u 8 zemalja uključe barem 4 zemlje regiona i 4 “najsličnije” zemlje EU (u kojem slučaju bi statistička vrijednost opšte sličnosti i dalje iznosila 7.24 puta)
- 3) da se na dobijene rezultate primjeni korektivni faktor u skladu sa odstupanjem Crne Gore od prosječne vrijednosti uzetog uzorka

Nejasno je zašto se u ovoj oblasti insistira na poredjenju sa EU zemljama kad ni u jednom drugom parametru (kao što smo vidjeli ni u dva koja je Agencija odabrala) Crna Gora nije uporediva sa ovim tržištem.

Pretpostavljamo da je cilj Agencije da benchmark sprovede na osnovu tržišta na kojima je primijenjen troškovni model obračuna cijena i tu je EU daleko ispred ostalih, ali treba imati u vidu da je varijacija troškovno zasnovanih cijena unutar same EU veća od 100% (od UK do Finske), odnosno 40% između prosječne i krajnje vrijednosti uzorka. Dakle, ako u samoj EU ovi troškovi variraju u iznosu od 40% od neke prosječne do granične vrijednosti, potpuno je jasno da se na osnovu prostog benchmarka 8 EU zemalja rezultati ne mogu jednostavno “preslikati” na crnogorsko tržište a da se dobije iole relevantan pokazatelj. Ako Agencija uprkos svemu insistira na uzimanju 8 EU zemalja za uzorak, onda se kao osnovni princip benchmark metodologije, u kojoj referentna vrijednost nije aritmetička vrijednost posmatranog uzorka po karakteristikama koje su analizirane (a ovdje ne samo da nije aritmetička vrijednost, već 5.75 puta odstupa od ekstremno niskih i 9.58 puta od prosječnih vrijednosti uzorka) na dobijeni rezultat mora primijeniti odgovarajući faktor korekcije.

Agencija je svojom analizom došla do zaključka da cijene lokalne terminacije treba da iznose 0.93 €cent/min, a single tranzita 1.07 €cent /min.

Primjenom benchmark metodologije na zemlje regiona (izvor “REPORT III – ANNEX- CROSS-COUNTRY TABLES -Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries” by Cullen International, March 2010) dobijaju se vrijednosti od **1.61 €cent/min** za lokalnu terminaciju, te **2.17 €cent/min** za single tranzit.

Molimo Vas da uzmete u obzir da se radi o Cullen Report-u sa podacima sa kraja 2009.godine, te bi podaci za 2008.godinu svakako išli u prilog još većoj cijeni terminacije. Takođe, u nekim od ovih zemalja postojao je u to vrijeme i tzv. "call set-up fee", odnosno naplaćivao se i posebni trošak uspostave poziva. Postavljamo pitanje zašto bi u Crnoj Gori ove cijene trebalo da budu dvostruko niže?

Primjenom benchmark metodologije na 4 zemlje regiona (Srbija, Hrvatska, Makedonija, Bosna i Hercegovina) i na 4 "najsličnije" zemlje EU po parametrima koje je razmatrala Agencija (Latvija, Litvanija, Estonija i Malta) dobija se prosjek od **1.02 €cent/min** za lokalnu terminaciju i **1.30 €cent/min** za single tranzit terminaciju. Veoma sličan podatak se dobija i ako se računaju "nove" članice EU (od 2004.godine naovamo) u kojima je regulacija nastupila kasnije.

Dakle, primjenom bilo kojeg od navedenih kriterijuma, kao i primjenom minimalnog korektivnog faktora od 40% (koliko variraju zemlje uzorka u odnosu na njihovu prosječnu vrijednost) na EU8 benchmark metodologiju dolazimo do istog zaključka, a to je da lokalna terminacija u Crnoj Gori ne može iznositi manje od **1- 1.61 €cent/min**, a terminacija u single tranzitu u rangu od **1.30 €cent/min do 2.17 €cent/min**.

Posebnu pažnju želimo da posvetimo dužini predloženog "glide path" perioda. Za CT je potpuno neprihvatljivo da cijena terminacije u samo 12 mjeseci bude snižena za više od 60%. Naime, prema preporukama Evropske Komisije za neka druga tržišta, eksplicitno je savjetovano da se željene (troškovno orjentisane) cijene imaju dostići do kraja 2012.godine, a u slučajevima novih članica u kojima je regulacija kasnije započeta do kraja 2014.godine. Mišljenja smo da nije potrebno posebno objašnjavati da nije primjereno da se u Crnoj Gori, koja još uvijek nije formalno članica EU, ovaj period koji važi za punopravne članice dodatno skraćuje za dvije godine.

Imajući u vidu sve navedeno, a sa dužnim poštovanjem uzimajući u obzir i rezultate i predloge do kojih je došla Agencija, po našem vidjenju bi iste trebalo korigovati i kao konačni predlog koji uzima u obzir:

- benchmark vrijednosti u zemljama regiona i EU
- specifičnosti Crne Gore u odnosu na uzorke korišćene u benchmark metodologiji
- pozitivnu praksu u EU u vezi sa dužinom glide path perioda,

definisati sljedeće korekcije cijena terminacije poziva na geografske numeracije u mreži Crnogorskog Telekomu koji su započeti u nacionalnim fiksnim i mobilnim mrežama u narednom periodu:

	Cijena lokalne terminacije (€cent/min)	Cijena usluge single tranzit terminacije za pozive započete u nacionalnim mrežama (€cent/min)
Trenutno važeća cijena	2.27	2.70
Cijena koja će se primjenjivati u periodu od stupanja na snagu izmijenjene Referentne interkonekzione ponude CT-a* do kraja 2011.godine	1.95	2.37
2012.godina	1.63	2.05
2013.godina	1.31	1.72
2014.godina	1.00	1.40

*Predloge Agencije da nove cijene stupe na snagu 30 dana od dana stupanja na snagu Rješenja, a da se izmjena RIP-a odradi u roku od 90 dana od istog, bi po našem mišljenju trebalo usaglasiti kako bi se izbjegli nesporazumi i situacija da uslovi iz RIP-a ne odgovaraju uslovima na tržištu. Zato predlažemo da se prva promjena cijena veže za datum objavljivanja novog RIP-a.

Kada je u pitanju cijena terminacije u mreži Mtel-a i predložena asimetrija, smatramo da je ova mjera možda i mogla biti efikasna, produktivna i logična u momentu ulaska Mtel-a na tržište. Sada, više od tri godine kasnije, ova mjera ne može uticati na ostvarivanje cilja koji Agencija želi da postigne, tj. " podržavanje ulaska na tržište novih operatora". Takodje, napominjemo da je trenutna situacija takva da je Mtel, u komercijalnim pregovorima sa Crnogorskim Telekomom, istakao svoj interes da cijene budu simetrične što je potvrđeno najnovijim Ugovorom o interkonekciji ova dva operatora. Iz ovog razloga, smatramo da se princip simetrije nameće kao jedino moguće rješenje.